

Journal of Society and Politics

Vol 2, No 5, Spring 2024

Journal Homepage: <https://sanad.iau.ir/journal/jsp>

Online ISSN:2981- 1236

Research Paper

The Lived Experience of Spouses' Children Based on Marital Quality

Samineh Bahadori jahrom*: Associate Professor, Department of Sociology, Islamic Azad University, Jahrom, Iran

Received: 2023/09/04 **PP** 49-62 **Accepted:** 2023/11/03

Abstract

Child marriage is a socio-cultural phenomenon that affects girls' lives in some parts of the country, leading to many personal and social problems and damages. The aim of this research is to explore the lived experiences of child brides based on marital quality. The present research was conducted qualitatively, focusing on the lived experiences of women who have undergone this phenomenon. The study involved women aged 18 to 39 who were married for the first time before the age of 18. Sampling was done purposefully using the bullet method. The interview texts were analyzed using the theoretical coding method. The research findings, derived from the interviews, include causal conditions such as gender stereotypes, lack of spouse choice, and lack of knowledge. The category of marital powerlessness emerged as the main phenomenon. The results show that marriage at a young age causes women to face powerlessness in the personal and interactive aspects of marital relationships. Their responses to the problem of powerlessness manifest as concealment, divorce, adaptation, and forced silence. Consequences of this include marital boredom, dissatisfaction with life, frustration, social isolation, and emotional divorce.

Keywords: Children, Marriage, Quality of Life, Lived Experience, Marriage

Citation: Bahadori jahrom, S.(2024). **The lived experience of spouses' children based on marital quality**, *Journal of Society and Politics*, 2(5), 49-62.

Extended Abstract

Introduction

The present study examines the quality of married life among women who were married in childhood, with a focus on aspects of abuse and coping strategies. This study reveals that early marriage, particularly for women, correlates with significant social and psychological challenges that may endure over extended periods. Forced into marriage at a young age, these women often lack the experience to navigate marital situations effectively or to address the adversities they encounter. Women constitute the primary victims of this phenomenon, and research defines early marriage as occurring when one or both partners are under the age of 18 and involves emotional or physical coercion. This circumstance perpetually burdens their marital lives and, due to their inability to comprehend and manage the complexities of married life, leads to profound issues. The study endeavors to pinpoint optimal approaches to addressing this problem. This examination is crucial in framing early marriage as a major dimension of discrimination and oppression against girls deprived of the right to determine their own destinies, and in devising more efficacious measures to combat this phenomenon.

Methodology

This qualitative phenomenological study examines the lived experiences, perceptions, and feelings of a group of women who experienced child marriage. The research employs an interpretative paradigm and uses the Grounded Theory method for data analysis. Participants were selected from women residing in Shiraz city in 2022, all of whom had experienced child marriage. Data was collected through semi-structured interviews with 10 participants, achieving theoretical saturation. The sampling method utilized theoretical sampling, focusing on girls under 18 years old who had experienced child marriage, although most interviewees were aged 18 to 39 at the time of interviews, having married before age 16. This retrospective perspective allows for a comprehensive understanding and articulation of their experiences with child marriage.

Results and discussion

The study used theoretical coding to analyze data, identifying 68 initial concepts, 6 main categories, 1 core category, and 2 primary dimensions. Through axial coding, relationships between these concepts and categories were explored and integrated. The final selective coding phase established the core category "Child Marriage with a Child Abuse Perspective," revealing various dimensions of child marriage as experienced by women in Shiraz. Economic necessity, particularly financial support from wealthy suitors, emerged as a significant factor driving early marriage, often seen as a solution to economic pressures within disadvantaged families, influenced by cultural and social structures perpetuating gender inequalities and economic hardships. The family institution, as a cornerstone of social life, profoundly impacts its members, especially children, and their future through economic activities, education, social acceptance, and individual development. Children in socially, economically, and culturally normative families tend to have better conditions, and vice versa. Traditional family structures often place men in patriarchal roles due to their elevated status, financial control, and decision-making power. Women's passivity and subordination within such unequal structures lead them to prioritize family interests over their own desires, reinforcing social legitimacy and perpetuating social patterns. Non-compliant strategies in this study, such as fleeing home, seeking refuge with paternal families, divorce, threatening divorce, and suicide attempts, were identified. Early marriage, where minors lack physical and psychological readiness, results in profound and interconnected health consequences for these girls.

Conclusion

The current research focuses on analyzing diverse meanings derived from participant interviews concerning the social issue of early marriage in Shiraz. It explores the underlying reasons and contexts influencing girls' decisions. The study was conducted qualitatively, and it selected a group of young girls who married in childhood. Child marriage in Shiraz is a deeply rooted issue, prevalent despite unreliable statistics suggesting it is moderate compared to other regions. The

phenomenon reflects entrenched beliefs and is shaped by social structures, patterns of social division of labor, cultural factors, and local geography. Economic poverty is a significant causal factor, influencing decisions for early marriages, alongside cultural and educational impoverishment in families and girls. Studies by Paul et al. (2020) and Oforbra et al. (2019) underscore the role of social-cultural norms and gender inequalities in child marriages, while this research uniquely emphasizes broader dimensions of poverty such as cultural deprivation. Economic hardship in Shiraz's marginalized areas predisposes newborn girls to

potential early and coerced marriages, pre-determining their roles and responsibilities within predefined social structures. Gender discrimination within patriarchal family structures further exacerbates conditions, making girls vulnerable to early marriages. Child marriages violate their rights extensively, exposing them to various forms of physical, sexual, and emotional violence. Social withdrawal and severe depression are evident consequences, limiting social participation and perpetuating cycles of poverty, social exclusion, and developmental setbacks.

References

1. Abdul, A. A. K. (2022). Experience of childhood abuse and marital relationships: A qualitative perspective of victims and professionals from Pakistan. *International Journal of Special Education*, 37(3), January 2022.
2. Allahyari, M.; & Gholamrezaei, H. (2021). Causes of child marriage prevalence in Sistan and Baluchestan Province. *Third International Conference on Educational Sciences, Psychology, Counseling, Education, and Research*, Tehran. [In Persian]
3. Amato, P. R., Booth, A., Johnson, D. R., & Rogers, S. J. (2008). *Alone together: How marriage in America is changing*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
4. Azkia, M., & Others. (2017). *Qualitative research methods from theory to practice*. Tehran: Keyhan. [In Persian]
5. farahmand, M., danafar, F., & Poorebrahimabadi, M. (2021). Analysis of the marital experiences of the spouse's child: Emotional-intellectual and powerless fusion. *Two Quarterly Journal of Contemporary Sociological Research*, 9(17), 115-145. doi: 10.22084/csr.2021.22142.1833 [In Persian]
6. Ghiathi, P.; Moein, L.; & Rousta, L. (2010). Investigating social causes of divorce tendency among women referring to the family court of Shiraz. *Journal of Women and Society*, 3, 14-77. [In Persian]
7. Gholamaleyan, F.; Ahmadi, A.; & Baghban, I. (2008). Quality of marital life. *Journal of Psychotherapy Innovations*, 49-50, 73-59. [In Persian]
8. Jeddi, J.; Janbozorgi, M.; & Rasoulzadeh Tabatabaei, S. K. (2009). The relationship between marital satisfaction (based on religious criteria) and demographic factors: Education, marriage duration, age at marriage, and age difference. *Journal of Psychology and Religion*, 2(5), 49-84. [In Persian]
9. Jenadeleh, A.; & Rahnama, M. (2019). Conventional Iranian family: Generational changes and future challenges (based on secondary analysis of national data). In *Proceedings of the Future Studies of Family Issues in Iran Conference* (Vol. 1, pp. 275-305). Tehran: Strategic Research Center Publications. [In Persian]
10. Lamanna, M. A., & Riedmann, A. (2006). *Marriages & families: Making choices in a diverse society*. Cengage Learning.
11. Lewis, A. (1974). *Children of Sanchez*. (H. Kamrani, Trans.). Tehran: Hermes. (Original work published 1961)
12. masoudinia, Z., bankipoorfard, A. H., & gholizadeh, A. (2015). Qualitative Study of the Experiences of Divorced Men and Women of Cultural Factors Inducement Divorce. *Journal of Applied Sociology*, 26(1), 39-64. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.20085745.1394.26.1.3.7> [In Persian]
13. Niazi, M., Ashayeri, T., Saadati, M., Montazery Khosh, H., & Omraninejad, F. (2017). Sociological explanation of the culture of poverty: A case study of Ardabil province villages. *Social Problems of Iran*, 8(1), 167-188. <http://dorl.net/dor/20.1001.1.24766933.1396.8.1.7.5> [In Persian]

- 14.**Roshan, R.; Alinaghi, A.; & Tavoli, A. (2010). Effectiveness of couple therapy on self-regulation and reduction of marital conflicts. *Journal of Clinical Psychology Studies*, 1, 35-48. [In Persian]
- 15.**Salametian, D.; & Khalili, M. (2020). Analysis of the relationship between social security feeling and social isolation: A case study of Shiraz University students. *Journal of Sociological Studies*, 13(46), 71-91. [In Persian]
- 16.**Smith, M. C., & DeFrates-Densch, N. (Eds.). (2008). *Handbook of research on adult learning and development*. Routledge.
- 17.**Taheri, B. (2021). Child marriage in the international system. Fourth International Conference on Law and Judicial Sciences, Tehran. [In Persian]
- 18.**UN Women. (2005). Definition of forced and child marriage.
- 19.**Waite, L. J. (2009). Marriage. In *Encyclopedia of the life course and human development*. Boston: Gale Cengage.

فصلنامه جامعه‌شناسی

دوره ۲، شماره ۱، بهار ۱۴۰۳

Journal Homepage: <https://sanad.iau.ir/journal/jsp>

شاپای الکترونیکی: ۱۲۳۶-۲۹۸۱

مقاله پژوهشی

تجربه زیسته کودک همسران مبنی بر کیفیت زناشویی

ثمینه بهادری جهرمی؛ استادیار، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی، چهرم، ایران

دریافت: ۱۴۰۲/۰۷/۰۲ صص ۴۹-۶۲ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۸/۱۲

چکیده

کودک همسری پدیده‌ای اجتماعی-فرهنگی است که در نقاطی از کشور زندگی دختران را متأثر نموده و منجر به بروز مشکلات و آسیب‌های فردی و اجتماعی بسیار می‌شود. هدف پژوهش تجربه زیسته کودک همسران مبنی بر کیفیت زناشویی است. پژوهش حاضر به شیوه کیفی، بر اساس تجربه زیسته زنانی که این پدیده را تجربه کرده‌اند انجام شده است. تحقیق در جامعه زنان بین ۱۸ تا ۳۹ سال که اولین بار در سن کمتر از ۱۸ سال ازدواج کرده‌اند انجام شده، پاسخگویان پس از آگاهی از اهداف پژوهش به صورت داوطلبانه در مصاحبه شرکت کرده‌اند و نمونه‌گیری تا اشباع نظری داده‌ها ادامه یافته است. نمونه‌گیری به صورت هدفمند و از طریق روش گلوله انجام پذیرفت متن مصاحبه‌ها با استفاده از روش تجزیه کدگذاری نظری تحلیل شد. یافته‌های پژوهش که حاصل استخراج از مصاحبه هاست، شامل شرایط علی (کلیشه‌های جنسیتی، عدم گزینش همسر، عدم آگاهی) است که مقوله بی‌قدرتی زناشویی به منزله پدیده اصلی ظهور یافت. نتایج نشان می‌دهد که ازدواج در سنین پایین، زنان را با بی‌قدرتی در زمینه فردی و تعاملی در روابط زناشویی روبرو می‌کند. کنش آنان در مقابل مسئله بی‌قدرتی به شکل پنهانکاری، طلاق، سازگاری و سکوت اجباری رخ می‌دهد. از پیامدهای آن نیز می‌توان به دلزدگی زناشویی، عدم رضایت از زندگی، سرخوردگی، انزوای اجتماعی و طلاق عاطفی اشاره کرد.

واژه‌های کلیدی: کودک همسری، کیفیت زندگی، تجربه زیسته، ازدواج

استاد: بهادری جهرمی، ثمینه. (۱۴۰۳)، تجربه زیسته کودک همسران مبنی بر کیفیت زناشویی، فصلنامه جامعه و سیاست، ۲(۵)، ۴۹-۶۲

مقدمه

کودک‌همسری پدیده‌ای شایع است که از گذشته در بسیاری از نقاط دنیا رواج داشته و همچنان ادامه دارد. در برخی کشورها به دلیل عرف و عادات، ازدواج کودکان به عنوان ضرورتی اجتماعی تلقی می‌شود، اما با گذشت زمان و به دلیل آسیب‌های ناشی از آن، کشورها تمایل به افزایش سن ازدواج پیدا کردند تا محدودیت‌هایی برای این موضوع فراهم شود. در ایران، ماده ۱۰۴۱ قانون مدنی به موضوع ازدواج کودکان پرداخته است. در مهر ماه ۱۳۹۷، نمایندگان مجلس شورای اسلامی طرحی با عنوان «اصلاح ماده ۱۰۴۱ قانون مدنی» ارائه کردند که با عنوان «طرح ممنوعیت کودک‌همسری» شناخته شد. این طرح با هدف جلوگیری از سوءاستفاده از کودکان و تحمیل آثار جبران‌ناپذیر بر فرد و جامعه، به دنبال ساماندهی وضعیت کودک‌همسری در کشور بود. کودکان به دلیل کم بودن سن و فقدان مهارت‌های لازم، جزء آسیب‌پذیرترین اقشار جامعه هستند و نیاز به حمایت والدین دارند. در صورت عدم کفایت والدین، مشکلاتی مانند کودک‌آزاری رخ می‌دهد. کودک‌آزاری جسمانی شایع‌ترین نوع سوءاستفاده است و شامل آسیب‌های غیرتصادفی مانند شکستگی، سوختگی یا بریدگی می‌شود. کودک‌آزاری جنسی نیز به عنوان دخالت کودک در فعالیت جنسی تعریف می‌شود که کودک آن را به طور کامل درک نمی‌کند یا رضایت آگاهانه ندارد. این نوع آزار شامل نوازش اندام‌های جنسی، آمیزش، تجاوز و بهره‌کشی جنسی از طریق خودفروشی یا تولید فیلم‌های مستهجن است.

کیفیت زندگی زناشویی، به ارزیابی کلی فرد از سلامت زناشویی، اشاره دارد که غالباً به عنوان یک شاخص از رضایت یا آشفتگی زناشویی، در نظر گرفته می‌شود و نقش اساسی در ارزیابی کیفیت کلی ارتباطات خانوادگی دارد (اسمیت و دفریتس، ۲۰۰۸؛ یوسفی، ۱۳۹۱). این سازه، یک اصطلاح کلی و یک مفهوم چندبعدی است که از آن تعاریف متعددی در دست است به عنوان مثال گوئین (۲۰۰۹) این سازه را به عنوان «ارزیابی ذهنی از رابطه» تعریف می‌کند؛ و پژوهشگران دیگر آن را عملکرد و موفقیت یک ازدواج در نظر می‌گیرند. (غلامعلیان و همکاران، ۱۳۸۷).

ازدواج‌هایی که کیفیت زناشویی بالایی دارند، با فراهم کردن محیط خانگی مثبت برای کودکان، به جامعه منفعت می‌رسانند، زیرا که این خانه‌ها، باعث کاهش انحراف و جرم می‌شود؛ گزارش زن و شوهر از کیفیت زندگی زناشویی‌شان پیش بین مناسبی برای از هم پاشیدگی خانواده می‌باشد. پژوهش در رابطه با کیفیت زندگی زناشویی بنیادهای ضروری فراهم می‌کند که ما با استفاده از آنها می‌توانیم برای زوج‌های مشکل دار مداخلات درمانی و برنامه‌های آموزشی طراحی کنیم (روشن، علی نقی و طاوولی، ۱۳۹۰؛ آماتو، بوث، جانسون و راجرز، ۲۰۰۸).

بی شک یکی از مهمترین عوامل تعیین کننده کیفیت زندگی زناشویی، سن ازدواج می‌باشد (آلن دورف، ۲۰۱۲). پژوهش‌ها نشان می‌دهند که ازدواج در نوجوانی، با احتمال بیشتری به طلاق منجر می‌شود. از سوی دیگر، برخی دانشمندان معتقدند که ازدواج، مانند رشد انسان است که اگر به تأخیر بیفتد، همانند انسان در دوره‌ی کهنسالی، ضعف‌هایی به همراه خواهد آورد که کیفیت زندگی زناشویی را دچار اختلال می‌کند. (وایت، ۲۰۰۹). ازدواج در نوجوانی با عواملی مرتبط است که در کیفیت و پایایی زندگی زناشویی بسیار مؤثرند. این عوامل عبارت‌اند از: ناراضی بودن از پدر و مادر، ضعف‌های اجتماعی و اقتصادی، موفقیت‌های تحصیلی پایین، تجربه و پختگی کمتر، جستجوی بسیار کوتاه مدت و موارد دیگر. دانشمندان علوم اجتماعی معتقدند افرادی که در نوجوانی ازدواج می‌کنند، به لحاظ مالی، روانشناختی و آموزشی، از سطح پایین تری برخوردارند و آمادگی کمتری برای پذیرش نقش مادری دارند. (لامانا، ریدمن و ریدمن، ۲۰۰۶؛ آماتو^۷ و همکاران، ۲۰۰۸). همچنین از قابلیت‌های لازم برای ایفای نقش همسری بی بهره‌اند. (جدیری و همکاران، ۱۳۸۸). از سوی دیگر ازدواج در دوره جوانی اول که همگام با اتمام تحصیلات، گذر از دوره طوفانی نوجوانی و ثبات فکری و عاطفی است موجب انعطاف پذیری، گذشت و نشاط روحی، به همراه توقعات پایینتر، آسیب پذیری کمتر، سازگاری بیشتر با همسر و در نهایت، آرامش به همراه خواهد داشت. (بانکی پور فرد و همکاران، ۱۳۹۰). از طرفی هم باید مدنظر داشت که ازدواج در دوره جوانی دوم موجب می‌شود که فرد نتواند از لحاظ احساس عاطفه، مثل یک جوان عشق، علاقه و شور و شغف را به همسر خود القا کند و اصولاً با مسائل، به صورت منطقی و به دور از احساس و بی روح برخورد می‌نماید که برای همسر، عامل نگران کننده و ناخوشایندی است و موجب جدال و درگیری می‌شود چرا که با افزایش سن، عموماً از جنبه‌های احساسی و عاطفی افراد کاسته شده و جنبه‌های عقلانی به معنای محاسبه گرایی، شدت می‌یابد و از سوی دیگر هم؛ با افزایش سن، شخصیت افراد هر چه بیشتر قوام یافته و انعطاف پذیری آن که لازمه سازش و سازگاری زن و شوهر می‌باشد - کاهش می‌یابد. (غیائی، معین و روستا، ۱۳۸۹؛ جنادله و رهنما، ۱۳۹۸).

1 Smith and Defrits

2 Gwynn

3 Amato, Booth, Johnson and Rogers

4 Alan Dorf

5 Wite

6 Lamana, Reidman and Reidman

7 Amato

بررسی آمار سن ازدواج در ایران، نشان دهنده افزایش میانگین سن ازدواج، خصوصاً در زنان می‌باشد. بنا به گزارش سازمان ثبت احوال کشور، در سال ۱۳۴۵ میانگین سنی ازدواج دختران ۱۸ سال و ۴ ماه بوده که این رقم در سال ۱۳۹۰ به ۲۲ سال و ۱۰ ماه رسیده است. و حتی در سال ۱۳۹۰، شاهد ازدواج زنان شهر شیراز، با میانگین سنی ۲۴/۱۰ بوده‌ایم.

مجامع بین‌المللی، حقوقی و علمی از جمله یونیسف سن کودکی را تا ۱۸ سالگی می‌دانند. از نظر پیمان نامه جهانی حقوق کودک که حقوق مدنی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کودکان را بیان می‌کند، کودک کسی است که سن او کمتر از ۱۸ سال باشد. (ماده یک پیمان نامه جهانی حقوق کودک) در میان مسائلی که حقوق کودکان را به مخاطره می‌اندازد، ازدواج کودک یکی از مسائلی است که تعداد زیادی از کودکان را از حقوق خود محروم می‌نماید. طبق تعاریف ازدواج زودهنگام به ازدواجی اطلاق می‌شود که زوجین یا یکی از آنان به سن ۱۸ سالگی نرسیده باشد. تحقیق حاضر بر پدیدار شناسی کیفیت زندگی زناشویی کودک همسری با رویکرد کودک آزاری و راه‌های مقابله با آن تمرکز دارد و هدف آن دسترسی به تجربیات زندگی زنانی است که در کودکی ازدواج کرده‌اند.

در این میان با وجودی که هر دو جنس در معرض کودک همسری هستند ولی دختران بیشترین قربانیان این پدیده به شمار می‌روند. اجبار کودک برای ازدواج در سنین خردسالی در حالی که کودک در حال کسب تجربه‌های ارتباط با محیط پیرامون و کسب مهارت‌های زندگی است و هنوز قادر به تجزیه و تحلیل قواعد پیچیده زندگی زناشویی و چگونگی برخورد مناسب با زوج خود در شرایط گوناگون زندگی نمی‌باشد، تبعیض و ظلم بزرگی به دخترانی است که تجربه زندگی مشترکشان برای همیشه در هاله‌ای از ترس و تبعیض خواهد بود. ازدواج اجباری ازدواجی است که بدون توافق معتبر یکی از طرفین یا هر دو زوج صورت می‌گیرد و در آن اجبار عاطفی یا بدنی یک عامل اصلی است. از این منظر به دلیل این که هر فرد زیر ۱۸ سالی نمی‌تواند اطلاعات لازم برای انتخاب سرنوشت‌ساز ازدواج را به راحتی به دست آورد، ازدواج کودکان علاوه بر زودهنگام بودن، ازدواج اجباری هم محسوب می‌شود. (سازمان ملل متحد زنان؛ ۲۰۰۵). پژوهش‌ها نشان می‌دهد پدیده‌ی کودک همسری بیشتر به مسائل اجتماعی، علل ازدواج زودهنگام و آسیب‌های جسمانی و روحی زنان با ازدواج زودهنگام پرداخته‌اند. همچنین بسیاری از مطالعات پیرامون کودک همسری با روش کمی انجام گرفته است. در نتیجه، با توجه به سهم درخور توجه روابط عاطفی و فکری زناشویی در کودک همسری، جنبه نوآورانه پژوهش حاضر این است که منحصرأ به چگونگی درک و تفسیر تجارب زیسته کودک همسران مبنی بر کیفیت زناشویی می‌پردازد.

در این مطالعه سعی می‌شود به این سؤال پاسخ داده شود که تجربیات، برداشتها و احساسات زنانی که در کودکی ازدواج کرده‌اند، چیست؟

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

اگرچه مطالعات بسیاری در ارتباط با کودک همسری و مباحث حقوقی آن انجام شده است اما توجه کمتری به مسئله تجارب و کیفیت زندگی زناشویی در کودک همسری شده است. به همین منظور پژوهش حاضر، به واکاوی و تحلیل کیفیت زندگی زناشویی کودک همسری با رویکرد کودک آزاری و راه‌های مقابله با آن پرداخته است که به چند نمونه از پژوهش‌ها در حوزه کودک همسری اشاره می‌شود. غالب پژوهش‌های صورت گرفته در حوزه ازدواج کودکان، ابعاد فرهنگی و اقتصادی ازدواج کودکان را مورد مطالعه قرار داده‌اند. بیشتر مطالعات و پژوهش‌ها در این حوزه با روش کمی صورت گرفته که در ادامه متناسب با پرسش‌های پژوهش حاضر به بخشی از این مطالعات داخلی و خارجی اشاره می‌شود.

بنیامین طاهری (۱۴۰۰)، «کودک همسری در نظام بین‌المللی» را بررسی کرده است. بر اساس نتایج به دست آمده امروزه یکی از موضوعات رایج و مناقشه برانگیز مجامع حقوقی در نظام بین‌المللی رویارویی با پدیده کودک همسری است. کودک همسری در دنیای امروز با مسایل و چالش‌های حقوقی پیوندی ناگسستنی دارد. کودک همسری باعث شده اغلب کشورها و سازمان‌های بین‌المللی بیش از پیش به کودکان و مشکلات آن‌ها توجه کنند و تا حد ممکن پیامدهای این معضل را کاهش دهند. الله یاری (۱۴۰۰)، در پژوهشی با عنوان «علل رواج کودک همسری در استان سیستان و بلوچستان»، طبق محاسبات انجام شده دریافت شده است که افراد در ازدواج زودهنگام با مشکلات متعددی روبه‌رو هستند و به نظر می‌رسد با رشد فرهنگی، بالابردن سطح سواد و کنار گذاشتن رسم و رسومات اشتباه و دوره مردسالاری به عنوان یک عامل پیشگیری کننده عمل کند. مظفریان (۱۴۰۰)، در کتابی با عنوان «گره: ازدواج زودهنگام در ایران» نشان داده است که علاوه بر جنبه‌های حقوقی و کیفری، ثبت نشدن قانونی ازدواج‌ها و مشکلات اقتصادی - اجتماعی، سهم عمده‌ای در این ازدواج‌ها دارد. کرمان شاهی، کوهستانی و بهرام پور (۱۳۹۹)، مقاله‌ای با نام «تحلیل فقهی-حقوقی کودک همسری در پرتو انتقادات وارد بر آن با تلاشی برای ارائه پیشنهاد مطلوب» نوشته‌اند که طبق نتیجه آن کودک همسری به لحاظ تاریخی پیش از اسلام نیز بوده و دین اسلام با آن مخالفتی نکرده است. فرهمند، دانافر،

پوراابراهیم آبادی (۱۳۹۹)، در مقاله‌ای با عنوان «واکاوی تجاری زناشویی کودک همسری: در هم آمیختگی عاطفی-فکری و بی قدرتی» دریافته‌اند که ازدواج در سنین پایین، زنان را با بی قدرتی در زمینه فردی و تعاملی در روابط زناشویی روبرو می‌کند. کنش آنان در مقابل مسئله بی قدرتی به شکل پنهان کاری، طلاق، سازگاری و سکوت اجباری رخ می‌دهد. از پیامدهای آن نیز می‌توان به دلزدگی زناشویی، عدم رضایت از زندگی، سرخوردگی، انزوای اجتماعی و طلاق عاطفی اشاره کرد.

جامعه پذیری و نابرابری جنسیتی

بورديو بر اهمیت نقش جامعه پذیری در شکل گیری تعاریف جنسیتی و تبعیض و نابرابری جنسیتی تأکید می‌کند. از اساسی ترین آموخته‌های هر فرد در جریان جامعه‌پذیری جنسیتی، نقش‌های جنسیتی مناسب و شیوه‌های ایفای آن است (هول، ۲۰۰۲: ۳۵). بورديو، بازتولید نابرابری جنسیتی را با مفهوم عادت واره و میدان مطرح می‌کند. مفهوم عادت واره از دیدگاه او، نوعی آمادگی عملی و آموختگی ضمنی است. عادت واره، تربیت یافتگی اجتماعی است که به عاملان اجتماعی این امکان را می‌دهد که روح قواعد، آداب و ارزش‌های جامعه خود را دریابند؛ درون آن پذیرفته شده، منشأ اثر گردند (بورديو، ۱۳۸۰: ۱۶). مؤلفه‌های متعدد عادت واره هم می‌تواند حالت ذهنی و عینی داشته باشد. نکته بسیار مهم این است که همه این مؤلفه‌ها از طریق جامعه پذیری اولیه توسط هر فرد درونی می‌شود. کودک از طریق درونی کردن این مؤلفه‌ها در بستر خانواده و از طریق دیگر مسیرهای جامعه پذیری، به شکل گیری عادت واره‌ها در خود کمک می‌کند. خانواده، اصلی ترین واحد اجتماعی است و هر انسانی، اولین مراحل جامعه پذیری را در کانون خانواده پشت سر می‌گذارد. بنابراین نخستین نمونه‌های نابرابری جنسیتی را نیز در خانواده تجربه می‌کند (بخارایی، ۱۳۹۴: ۶۵).

فقر اقتصادی

رابطه بین فقر و ازدواج کودکان در بسیاری از مطالعات مورد توجه قرار گرفته است. شرایط اقتصادی خانواده، یکی از بسترهای مهم در زمینه رفع نیازهای ابتدایی هر خانواده است. فقر اقتصادی، مکانیسمی است که تصمیم زنان برای ازدواج در سنین پایین را تحت تأثیر قرار می‌دهد. فقر خانواده همانطور که ادبیات مطالعاتی این حوزه نشان می‌دهد، از دو طریق با ازدواج کودکان مرتبط است: ازدواج کودکان برای کاهش بار مالی و ترک تحصیل به دلیل فقر. برخی از زنان در دوران کودکی و نوجوانی، مشکلات اقتصادی داشته‌اند که همین امر باعث شده تا آنها بخواهند با ازدواج در سنین کودکی، از فشار مالی خانواده خود بکاهند. برای برخی از افراد، والدین برای ایجاد شرایط بهتر و امنیت مالی، به ازدواج فرزندان خود رضایت می‌دهند (کوهنو، ۲۰۲۰).

زنانه شدن فقر

ادبیات پژوهش‌های موجود در زمینه فقر حاکی از آن است که همواره زنان در نسبت با مردان، تجربه‌های متفاوتی از فقر دارند. واژه زنانه شدن فقر در ابتدا طی افزایش نسبت زنان سرپرست خانوار در آمریکا در دهه ۱۹۷۰ مطرح شد. دایانا پیرس، نخستین بار این مفهوم را برای توصیف فقر زنان سرپرست خانوار به کار برد. طبق یافته‌های پیرس در آمریکا، دوسوم افراد فقیر بالای شانزده سال را زنان در برمی‌گیرند. پدیده‌ای که ثابت می‌کند زنان فقر را در میزان بیشتری از مردان تجربه می‌کنند. همچنین مطابق نظر چنت (۲۰۰۶)، زنان در مقایسه با مردان، فقر شدیدتری را تجربه می‌کنند. یعنی روندی وجود دارد که فقر را در بین زنان سرپرست خانوار افزایش می‌دهد. اغلب مطالعات بدون حساسیت جنسیتی و توجه به تفاوت‌های بین مردان و زنان و افراد خانوار، روند فقر را بررسی کرده‌اند. در حالی که علاوه بر بعد مالی و درآمدی فقر، زنانه شدن فقر با روشن کردن ابعاد دیگر فقر، چارچوب مفهومی این پدیده را وسعت می‌بخشد؛ چارچوب مفهومی ای که محرومیت اجتماعی، فقر فرهنگی، تبعیض جنسیتی و عاملیت محدود زنان در کسب منابع مالی و غیر مالی را روشن می‌کند (شالچی و عظیمی، ۱۳۹۸: ۱۱۹).

فقر فرهنگی

فرهنگ به منزله مجموعه باورهای فرهنگی است که پایه و اساس رفتار انسانی است. فرهنگ، پایه رفتارهای انسانی به شمار می‌رود و از این رو بخش زیادی از رفتارهای انسان نیز در این بنیان استوار است. بنابراین در زمینه بررسی مسائل و آسیب‌های اجتماعی، تنها توجه به عامل اقتصاد کافی نیست؛ زیرا بهزیستی اجتماعی مستلزم انجام رفتارهای خاص و ویژه در زمینه‌های مختلف زندگی انسانی است و به فرهنگ و باورهای فرهنگی، وابستگی زیادی دارد. در این زمینه، نظریه‌های اسکار لوئیس درباره فرهنگ فقر می‌تواند راه گشای پژوهش حاضر باشد. فرهنگ فقر از نظر اسکار لوئیس، پدیده‌ای است که در شرایط اجتماعی ویژه‌ای رشد می‌کند. این فرهنگ بیان‌کننده مجموعه مشترکی از ارزش‌ها، هنجارها و الگویی است که با فرهنگ عمومی جامعه متفاوت است. به نظر لوئیس، فقرا شیوه زندگی و خرده فرهنگ خاص خود را

دارند. او فقر را دارای زیرساخت و مکانیسمی عقلایی با شیوه زندگی پابرجایی که از نسلی به نسلی دیگر سپرده شده، معرفی می‌کند. او فقر را تنها محرومیت اقتصادی نمی‌داند، بلکه فقر در نظریه‌های او، شیوه‌ای از تفکر و مجموعه‌ای از هنجارهاست که خصلت سازگارکننده نیز دارد. فرهنگ فقر را می‌توان در محله‌های فقیرنشین شهری و روستایی، بهتر مطالعه کرد. به طور کلی شاخص‌های مهم فقر در نظریه اسکار لوئیس عبارتند از: عدم مشارکت فقرا در کار مؤسسه‌های عمومی جامعه؛ بهره‌ناچیز آنها از بانک‌ها، بیمارستان‌ها، فروشگاه‌های بزرگ؛ بی‌اعتمادی به مسئولین دولتی و دارندگان جا و مقام؛ خرید لباس و اثاث کهنه؛ تقدیرگرایی و شروع روابط جنسی در سنین پایین و کوتاهی دوران کودکی. بر اساس نظریه فرهنگ فقر، محله‌های فرودست شهری، علاوه بر اینکه با فقر مالی خانواده‌ها تعریف می‌شوند، به لحاظ فرهنگی و مدنی نیز ویژگی‌ها و معضلاتی دارند که در درازمدت باعث آسیب به فرد و جامعه می‌شود (لوئیس، 1974؛ خسروانی و دیگران، 1398: 302). ادبیات پژوهش‌های موجود درباره ازدواج کودکان اغلب بر مسئله فقر اقتصادی و معیشتی تأکید کرده‌اند، در حالی که فقر به منزله یک مکانیسم پیچیده، لایه‌ها و سازوکارهای غیر اقتصادی دیگری نیز دارد؛ سازوکارهایی که از یک طرف ریشه در ساختارهای عینی و مادی دارند و از طرفی دیگر هنجارهای اجتماعی و ایستارهای فرهنگی، آنها را تولید و بازتولید می‌کنند. نکته بسیار مهم این است که به فرایندی دیالکتیکی از سازوکارهای فقر در ارتباط با ازدواج کودکان توجه داشته باشیم. این فرایند دیالکتیکی، ما را از بینش‌های مطلق گرایانه که دیدی تک سویه به مسئله فقر دارند، بازمی‌دارد. بنابراین چارچوب مفهومی در پژوهش حاضر، حساسیتی نظری ایجاد می‌کند که می‌تواند به سنتزی از مفاهیم برسد و از این طریق با دیدی وسیع‌تر، درهم‌تنیدگی ابعاد مختلف فقر را در ارتباط با ازدواج کودکان نشان دهد. تبعیض و جامعه‌پذیری جنسیتی، ریشه در باورها و آداب و رسوم دارد که در هر میدان مطالعه، مطابق با عادت واره‌های فرهنگی-اجتماعی آن میدان شکل گرفته‌اند. از طرفی دیگر این باورها در یک زیست‌مکان خاص با ابعادی عینی‌تر فقر، چهره‌ای چندبعدی از فقر و تبعیض را پی‌ریزی می‌کنند. بنابراین از آنجایی که صرف توجه به فقر اقتصادی، ما را از ابعاد و سازوکارهای ساختاری و فرهنگی دیگر فقر در ارتباط با ازدواج کودکان بازمی‌دارد، توجه به لایه‌های دیگر فقر، ضرورت بالایی دارد.

روش تحقیق

این پژوهش مطالعه‌ای کیفی و از نوع پدیدارشناسی است؛ پدیدارشناسی، علم مطالعه، توصیف و تفسیر دقیق پدیده‌های گوناگون زندگی است که بر تمام حوزه‌های تجربی تأکید دارد. در تحقیق پدیدارشناسی تجربیات، برداشتها و احساسات افراد مورد مطالعه قرار می‌گیرد (۴۵: ۲۰۰۵). (Abdsaeidy & Akbari).

هدف این مطالعه، فهم و تفسیر تجربه گروهی از زنان، از کودک همسری است. به همین دلیل، پارادایم تفسیری برای انجام این پژوهش انتخاب شده و از روش نظریه زمینه‌ای (گرآندت تئوری) برای تحلیل داده‌ها استفاده شده است. این روش به پژوهشگر امکان می‌دهد تا به جای اتکا به نظریه‌های موجود از پیش تعیین شده، خود به تدوین نظریه‌ها و گزاره‌ها بر اساس داده‌های واقعی اقدام کند (هاشمی و دیگران، 1400: 13؛ ازکیا و دیگران، 1396: 250). مشارکت کنندگان این پژوهش، از میان زنان ساکن شهر شیراز در سال 1401 انتخاب شدند که کودک همسری را تجربه کرده بودند. برای جمع‌آوری داده‌ها با 10 نفر، مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته انجام شد و پژوهش از جهت داده به اشباع نظری رسید. برای انتخاب مشارکت کنندگان از روش نمونه‌گیری نظری استفاده شد. دامنه سنی تعیین شده برای شناسایی دختران دارای تجربه کودک-همسری، کمتر از 18 سال تعیین شد. هر چند افرادی که با آنها مصاحبه شده، اغلب در زمان مصاحبه در سنین بالاتر بین 18 تا 39 سال بودند، ازدواج همه آنها در سن 13 و کمتر از 16 سال بوده است. از این نظر، مصاحبه شونده‌گان هنگام مصاحبه در سال‌های جوانی خود بوده‌اند و پدیده کودک همسری را در گذشته‌ای کمتر یا حدود دو دهه، به طور کامل تجربه و درک کرده‌اند. بنابراین قابلیت توضیح و بیان درک تجربه‌شان از مسئله را داشتند.

بحث و ارائه یافته‌ها

داده‌ها با استفاده از روش کدگذاری نظری تحلیل شد. در مرحله کدگذاری باز، 68 مفهوم اولیه، 6 مقوله اصلی و 1 مقوله محوری و 2 بعد اصلی استخراج شد. در مرحله کدگذاری محوری، روابط بین این مفاهیم و مقوله‌ها بررسی شد و مقوله‌ها و مفاهیم تلفیق پذیر در یکدیگر ادغام شد. در نهایت در مرحله کدگذاری گزینشی، مقوله نهایی و هسته شکل گرفت. مفاهیم و مقوله‌های جدول شماره (1)، نمایی از شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، پدیده، استراتژی‌ها و پیامدهای کودک همسری را نشان می‌دهد. مقوله نهایی حاصل از بررسی‌ها، «کودک همسری با رویکرد کودک آزاری» است. این مقوله روایتگر ابعاد مختلف کودک همسری با رویکرد کودک آزاری در تجربه زیسته زنان شهر شیراز با ارزیابی آن بر سطح کیفیت زندگی زناشویی این زنان است. در ادامه داده‌ها بر مبنای اظهارات مشارکت کنندگان و دریافت و تحلیل پژوهشگران به صورت شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، استراتژی‌ها و پیامدها صورت بندی شده است.

جدول ۱- مفاهیم و مقوله‌های استخراج‌شده از داده‌ها

ابعاد	مفاهیم اولیه	مقوله‌های اصلی	مقوله محور
شرایط علی	درآمد پایین، تنگنای مالی، ناامنی شغلی، مشاغل کاذب، مشاغل کم درآمد فصلی، از کار افتادگی پدر، درماندگی در تأمین نیازهای اولیه، وضعیت اقتصادی نامناسب، احساس محرومیت مفرط، عدم حمایت مالی، فقر معیشتی، کودک همسری به امید بهبود زندگی.	فقر اقتصادی و تنگناهای مالی	ی
	بی سوادی والدین، ناآگاهی از اهمیت تحصیلات، جلوگیری از تحصیل دختران، دانش ناکافی درباره بهداشت باروری و روابط جنسی، خرده‌فرهنگ فقر، فقر آموزشی، هنجار کم سوادی دختران، هنجار ازدواج در سنین پایین، نگاه دست دومی به زن، نگاه کالایی به زن، هنجار ضعیف بودن زنان، ثبت نکردن قانونی ازدواج.	فقر فرهنگی-آموزشی	
	نظارت توأم با خشونت توسط خانواده، اعتیاد اعضای خانواده، اعتیاد والدین، اختلافات خانوادگی، تنش‌های مستمر در محیط‌های خانواده، خشونت پدر و مردان خانواده، بدسرپرستی، بی‌سرپرستی، طلاق والدین، خانواده ازهم‌گسیخته.	نابسامانی خانوادگی (خانواده نابسامان)	
استراتژی	رعایت نشدن حقوق زنان، فرودستی زنانگی، مردسالاری، فرهنگ مردمحور، ارزشمند بودن مردانگی، پایین دست بودن زنانگی، جنسیتی، پدرسالاری، قربانی شدن زنان برای حل اختلافات خانوادگی، ازدواج برای صلح طایفه‌ای.	تبعیض جنسیتی	
	پذیرفتن شرایط، پذیرش و انفعال فراگیر، پذیرش خشونت، سازگاری با خشونت‌های مختلف، نادیده گرفتن حقوق خود، نهادینه شدن انفعال، سلطه پذیر شدن، تقدیرباوری، کنار آمدن با وضعیت، فرار از منزل، پناه بردن به خانه پدری، اقدام به طلاق، تهدید به اقدام طلاق، اقدام به خودکشی، تهدید به اقدام به خودکشی.	استراتژی‌ها	
	کودک‌مادری، کودک‌بیوه‌گی، خشونت خانگی، بازماندگی تحصیلی، بارداری زودهنگام، بازتولید چرخه فقر، انزوای اجتماعی، افسردگی مفرط.	پیامدها	

شرایط علی

مقوله‌هایی (شرایطی) هستند که مقوله اصلی را تحت تأثیر قرار داده، به وقوع یا گسترش پدیده مورد نظر می‌انجامند (از کیا و دیگران، ۱۳۹۶: ۳۲۷).

فقر اقتصادی و تنگنای مالی

یکی از مهم‌ترین علت‌هایی که به شکل مؤثری دختران را به سمت ازدواج در کودکی سوق داده، نیازهای اقتصادی خانوارهایی بوده که به امید بهبود آن، زندگی و کودکی دخترشان را قربانی کرده‌اند. چشم دوختن به کمک‌های مالی خواستگار پول دار و شاغل، یکی از اساسی‌ترین عواملی بوده که در مصاحبه‌ها به عنوان دلیلی برای اصرار بر ازدواج زودهنگام ذکر شده است. در چنین مدل‌هایی از کودک-همسری، دختران نوجوان و کودک، در حکم قربانی‌هایی هستند که قرار است با تباهی زندگی خودشان، به سر پا نگه داشتن خانواده کمک کنند. شرایط اقتصادی نیز ریشه در نابرابری و تبعیض جنسیتی درون خانواده، ساختارهای فرهنگی و اجتماعی دارد. در خانواده‌هایی که عمدتاً از لایه‌های فرودست اجتماعی و اقتصادی هستند، ازدواج کودکان به نوعی مکانیسمی در جهت مقابله با فقر و کاهش فشارهای اقتصادی معیشتی است. در مصاحبه‌های انجام شده، مشارکت کنندگان بارها به استیصال و درماندگی خانواده در تأمین نیازهای اولیه اقتصادی و معیشتی و ناامنی شغلی، پیش از ازدواج اشاره می‌کردند.

سارا ۲۹ ساله می‌گوید: «شرایط مالی خانوادگی ما سخت بود و عملاً ما فقیر بودیم».

سارا ۲۹ ساله می‌گوید: «مادرم مجبور بود سخت کارکنه و عملاً وقتی برای من نداشت ضمن اینکه خواسته‌های یه دختر نوجوان رو نمیتونست برآورده کنه».

فاطمه ۲۳ ساله می‌گوید: «مشکلات اقتصادی و طلاق والدینم باعث شده بود که مجبور به ازدواج با پسر داییم که ۱۸ ساله بود و وضع مالی نسبتاً بهتری داشت بشوم».

از جمله مریم ۲۱ ساله که علیرغم فقر شدید بدلیل شرایط فرهنگی جامعه عملاً امکان کارکردن و داشتن شغل را نداشت و لذا مجبور به ازدواج گردید.

فقر فرهنگی - آموزشی

فقر فرهنگی زابیده منزلت اجتماعی پایین، نوع روابط اجتماعی و تبعیض اجتماعی است. فقر فرهنگی، مفهومی فراتر از فقر اقتصادی دارد. فقر فرهنگی، گرسنگی، سوءتغذیه و محدودیت دسترسی به تحصیلات و نیازهای اساسی است (نیازی و دیگران، ۱۳۹۶: ۱۷۵). تحصیلات و آموزش، رابطه ویژه‌ای با ازدواج زودهنگام دارند. در حالی که ازدواج کودکان موجب ترک تحصیل به ویژه برای دختران می‌شود، فقدان یا کمبود تحصیلات نیز می‌تواند منجر به ازدواج کودکان شود. همچنین نگرش نامناسب نسبت به تحصیل دختران که ناشی از هنجارهای اجتماعی جنسیتی است نیز در این مسئله تأثیرگذار است. هنجارهای اجتماعی و ارزش‌های فرهنگی که نقش دختر را همسری و مادری می‌داند، برای ایفای این نقش، احتیاج چندانی به آموزش و تحصیلات دختر احساس نمی‌کند. ازدواج‌هایی که در کودکی رخ می‌دهند، تنها ناشی از فقر اقتصادی نیستند. فقر فرهنگی و آموزشی خانواده‌ها و خود دختران در میدان تحقیق، یکی از عوامل عمده این ازدواج هاست.

فاطمه ۳۴ ساله از دیگر مشارکت کنندگانی بود که در جریان ازدواج از تحصیلات خود بازمانده بود. صحبت‌های او حاکی از اهمیت نداشتن تحصیلات دختران و ارجحیت ازدواج بر تحصیلات در میدان مطالعه بود. او که در یازده سالگی ازدواج کرده بود، تجربه خود را اینگونه بیان می‌کند: «از مدرسه بخاطر تاهل اخراج شدم و امکان ادامه تحصیل را از دست دادم با وجودی که به تحصیل خیلی علاقه داشتم و هنوز حسرت آن را دارم و تلاش میکنم برای دو دخترم اینگونه اتفاق نیفتد».

مرجان ۳۶ ساله می‌گوید: «دیگه نتونستم درس بخونم نه شرایط اجازه می‌داد نه مدرسه اجازه می‌داد که دختر متاهل توی کلاس باشه».

مرجان ۳۶ ساله می‌گوید: «پسرم نمیدونه که من دیپلم هم ندارم و واقعا خجالت می‌کشم».

سارا ۲۹ ساله می‌گوید: «وضعیت مالی همسر هم خوب نبود و نتونستم ادامه تحصیل بدم».

سارا ۲۹ ساله می‌گوید: «چه تصوراتی که از آینده تحصیلی خودم داشتم. الان خندم میگیره که چی فکر می‌کردم و چی شد».

نرگس ۳۵ ساله می‌گوید: «من همیشه خیلی آرزوها داشتم همیشه دوست داشتم که توی رشته روانشناسی درس بخونم و یک روان شناس بشم ولی متاسفانه من حتی دیپلم هم نتونستم بگیرم تا اینکه همسرم به شدت مخالف بود و کاملاً به این آرزوی که همیشه خیلی دوست داشتم برسرم از من محروم شدم».

مریم ۳۹ ساله می‌گوید: «شرایط زندگی هیچوقت به من فرصت فکر کردن به ادامه تحصیل را هم نداد هر چند خودم همیشه مشتاق به تحصیل بودم».

مریم ۳۹ ساله می‌گوید: «میزان تحصیلات من در سطح دیپلم باقی ماند و فرا تر از آن نرفت».

سارا ۲۷ ساله می‌گوید: «داشتن دو فرزند خردسال و وظایف خانه داری به من عملاً امکان ادامه تحصیل را نمیداد که بابت آن خیلی سرشکسته و ناامید بودم».

سارا ۲۷ ساله می‌گوید: «حالا که با بزرگ تر شدن بچه‌ها موفق به شروع مجدد تحصیل شدم احساس میکنم باز هم نخواهم توانست هدف هایم را دنبال کنم و به آرزوهایم برسیم چون فرصت‌ها را از دست رفته میبینم».

ناآگاهی و دانش ناکافی درباره بهداشت جنسی و باروری نیز یکی دیگر از مقوله‌های مطرح شده در مصاحبه‌ها بود. دختران نوجوان به دلیل فقدان دانش و مهارت‌های لازم و همچنین عدم دسترسی به اطلاعات و خدمات بهداشت باروری، گروه سنی آسیب پذیری هستند. بهداشت باروری، یکی از ضرورت‌ها و پیش نیازهای رسیدن به توسعه پایدار در جوامع کنونی است (نجم-آبادی، ۱۳۹۶: ۵۶۳). در اظهارات مشارکت کنندگان پژوهش طی مصاحبه بارها به این مسئله اشاره شده است که پیش از ازدواج، هیچ گونه دانشی برای شروع رابطه زناشویی، بهداشت باروری و مشکلات ازدواج زودهنگام نداشتند. در بسیاری از موارد به دلیل ایستارها و الگوهای سنتی در خانواده‌ها، صحبت کردن در این باره نوعی تابوی فرهنگی است.

از جمله سارا ۲۹ ساله که می‌گوید: «به دلیل عدم آشنایی با نقش همسری و روابط زناشویی آسیب‌های روحی زیادی به من وارد شد به گونه ای که با دانستن این مسایل حس تنفر زیادی حتی نسبت به پدر و مادر خودم پیدا کرده بودم».

فاطمه ۳۴ ساله که می‌گوید: «اصلاً هیچ اطلاعی از مسائل زناشویی نداشتیم و کسی با من حرفی نزده بود. خجالت می‌کشیدم و گریه می‌کردم».

نرگس ۳۵ ساله که می‌گوید: «من که اطلاعی از رعایت بهداشت و جلوگیری از بارداری نداشتیم بخاطر همین چندبار ناخواسته باردار شدم و به سختی تونستم بچم رو سقط کنم».

نرگس ۳۵ ساله که می‌گوید: «چند بار هم رحم من عفونت کرد و مجبور شدم بیمارستان بستری شم و خیلی سختی کشیدم».

شرایط نابسامان خانوادگی

شرایط نابسامان خانواده، اعتیاد و درگیری‌ها و آسیب‌های ناشی از آن نیز از جمله مهم‌ترین زمینه‌هایی بوده که انگیزه‌ای برای تمایل دختران به ترک کردن خانه پدری به وجود آورده است؛ زیرا معمولاً خود اعتیاد یک فرد، تنها یکی از صدها آسیب و مشکلی است که برای خانواده او به وجود می‌آورد. به ویژه اگر آن فرد، سرپرست خانواده باشد. معمولاً آسیب‌های اجتماعی همچون فقر و تهیدستی، تنش، خشونت خانگی و امثال آن، همراه اعتیاد وجود دارد و تمام اعضای یک خانواده را درگیر می‌کند. در این میان کودکان به ویژه کودکان دختر، اولین کسانی هستند که در معرض آسیب قرار می‌گیرند. بنابراین طبیعی است که بخواهند به هر ترتیب خانه را ترک کنند. در واقع ازدواج، گزینه مشروع و مقبول آنها برای ترک خانه در چنین شرایطی است.

از جمله مریم ۲۱ ساله که می‌گوید: «من هیچ آشنایی قبلی با همسرم نداشتم و فقط برای فرار از محیط و شرایط خانه تن به این ازدواج دادم».

فاطمه ۲۳ ساله می‌گوید: «مشکلات اقتصادی و طلاق والدینم باعث شده بود که مجبور به ازدواج با پسر داییم که ۱۸ ساله بود و وضع مالی نسبتاً بهتری داشت بشوم».

ندا ۲۳ ساله می‌گوید: «ما تو روستای کوچیکی به اسم خرامه زندگی میکردیم و به علت اعتیاد شدید پدرم شرایط مالی بسیار بدی داشتیم».

ندا ۲۳ ساله می‌گوید: «همین شرایط سخت مالی بود که باعث شد پدرم من رو مجبور به ازدواج با دوستش کنه».

مریم ۲۱ ساله می‌گوید: «اعتیاد پدرم از هر نظر به ما خیلی آسیب زده بود چه روحی چه مالی و چه اقتصادی».

مریم ۲۱ ساله می‌گوید: «اعتیاد فضای خانه ما را ناامن و عصبی کرده بود و گاه و بی‌گاه از پدرم کتک می‌خوردیم».

تبعیض جنسیتی

نظام خانواده به عنوان یک نهاد، شالوده حیات اجتماعی محسوب می‌گردد. این نهاد بر اعضای خود، به ویژه کودکان و زندگی آینده آنها از طریق فعالیت‌های اقتصادی، آموزش و پرورش، جامعه پذیر کردن کردن فرد، اثر می‌گذارد. کودکان در خانواده‌ای که به لحاظ اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بهنجار باشد، شرایط مساعدتری خواهند داشت و بالعکس. در ساختار خانواده‌های سنتی مرد پدرسالار به دلیل موقعیت فرادست مردان، کنترل منابع مالی و قدرت تصمیم‌گیری آنها بیشتر است. انفعال و تابعیت زنان در چنین ساخت نوابرابری پذیرفته شده و باعث می‌شود که زنان خواست و منافع خانواده خویش را بر خواسته‌های خود ترجیح بدهند؛ زیرا زنان درون خانواده و در عرصه اجتماعی در موقعیت‌های نابرابری قرار دارند. نهاد خانواده نیز الگوهای مشروع و ساخت یافته اجتماعی را بازتولید می‌کند تا از این طریق مشروعیت اجتماعی بیابد. سارا ۲۹ ساله که در پانزده سالگی ازدواج کرده بود نیز در فرآیند مصاحبه و در توضیح شرایط خانوادگی پیش از ازدواج به موقعیت فرادست پدر و دایی خود در خانواده و تصمیم ازدواج خود اشاره می‌کند.

از جمله می‌گوید: «داییم می‌گفت پسر خوبیه من میشناسمش اما من ایده آل هام چیز دیگه‌ای بود ولی خب خواستگار بهتری نداشتم و از طرفی میخواستم فشار مالی رو از روی مادرم بردارم».

فاطمه ۳۴ ساله می‌گوید: «برای ازدواجم تصمیم گیرنده پدرم بود و ما یاد گرفته بودیم تابع پدر باشیم حالا هم بخاطر آبروی پدرم و بدون اجازه او نمیتونم جدا بشم».

مرجان ۳۶ ساله می‌گوید: «مگر ممکن بود در یک جامعه پدر سالار یه دختر ۱۳ ساله بتونه روی حرف پدر حرف بزنه؟ تصمیم گیرنده اول و آخر پدرم بود و من حتی فکر نمی‌کردم که دارن بساط عروسی رو فراهم میکنن».

استراتژی‌های سازش گرایانه

ساختار قدرت در زندگی زناشویی، برخی از مشارکت کنندگان را در شرایطی قرار داده است که قدرت مقاومت نداشته، مجبور به پذیرش وضعیت موجود شده‌اند. در پژوهش حاضر، استراتژی‌های سازش گرایانه در قالب پذیرش و انفعال فراگیر، سازگاری با خشونت‌های مختلف، نادیده گرفتن حقوق خود، نهادینه شدن انفعال، سلطه‌پذیر شدن، تقدیرباوری و کنار آمدن با وضعیت، صورت بندی شده است. برخی از مشارکت کنندگان پس از آنکه راه چاره‌ای پیش روی خود نمی‌یابند، در برابر مشکلات سکوت می‌کنند و با شرایط سازگار می‌شوند. این وضعیت در شرایطی تشدید می‌شود که این زنان اغلب راهی برای خروج از زندگی زناشویی ندارند. به این دلیل که طلاق یک تابوی بزرگ محسوب می‌شود و حفظ و تداوم خانواده بر مبنای ساختار نابرابر، یک اولویت است.

مرجان ۳۶ ساله یکی دیگر از مشارکت کنندگان پژوهش درباره تابوهای درون‌گروهی که طلاق را در خانواده آنها به یک تابوی اجتماعی تبدیل کرده بود، می‌گوید: «از هرکی این سالها خواستم کمک کنه که مشکل شوهرم حل شه بهم انگ زده که خجالت بکش مشکل تخت خوابت رو خودت حل کن».

مرجان ۳۶ ساله می‌گوید: «وقتی میگم میخام ازش جدا شم بهم میگن تو فاسدی کی واسه این مشکل زندگیش رو به هم میزنه آخه». فاطمه ۳۴ ساله می‌گوید: «همسرم دست به زن داره. از شب عروسی کتک خوردم تا حالا». فاطمه ۳۴ ساله می‌گوید: «حتی دخترانم را به هر دلیلی کتک میزنه. این مرد قلب نداره». فاطمه ۳۴ ساله می‌گوید: «ازش میترسم و جرات مخالفت باهاش رو ندارم. حتی جرات نمیکنم از کسی کمک بخام». وضعیت اقتصادی ضعیف، فقدان تحصیلات و نداشتن منابع مالی و حمایتی، زنان را در شرایطی قرار می‌داد که مجبور به پذیرش و سازگاری با شرایط می‌شدند. در این شرایط، راهی برای برون رفت از وضعیت موجود وجود ندارد. در این باره، فاطمه ۲۳ ساله که در ۱۵ سالگی ازدواج کرده بود، می‌گفت: «مشکلات اقتصادی و طلاق والدینم باعث شده بود که مجبور به ازدواج با پسر داییم که ۱۸ ساله بود و وضع مالی نسبتاً بهتری داشت بشوم».

استراتژی‌های غیر سازش گرایانه

استراتژی‌های غیر سازش گرایانه در پژوهش حاضر به صورت فرار از منزل، پناه بردن به خانه پدری، اقدام به طلاق، تهدید به اقدام طلاق و اقدام به خودکشی صورت بندی شده است. استراتژی فرار از منزل مربوط به دختری بود که پس از مرگ مشکوک خواهر ازدواج کرده‌اش، مجبور شده بود با همسر سابق خواهرش ازدواج کند. زمانی که خشونت همسرش به حدی رسیده بود که جان او را تهدید می‌کرد، تصمیم به فرار می‌گیرد.

مریم ۲۱ ساله در این باره می‌گوید: «بخاطر شرایط خیلی بد خانه دو بار بعد از ازدواج از خانه فرار کردم». مریم ۲۱ ساله می‌گوید: «یکبار مورد تجاوز قرار گرفتم که دوست ندارم در موردش حرف بزنم». فاطمه ۲۳ ساله می‌گوید: «این مشکلات باعث شده بود مدتی به خوردن قرص‌های آرامش بخش روی آورم. اما عملاً تاثیر زیادی در شرایط روانی من نداشت و حتی چند بار تا مرز خودکشی با قرص پیش رفتم». مونا ۱۸ ساله می‌گوید: «دست کجی و انحراف جنسی و خیانت‌های مکررش من رو بالاخره به این نتیجه رسوند که باید جدا شم و این کار رو هم کردم».

تمایل به طلاق و جدایی در میان بیشتر دخترانی که در این پژوهش در معرض کودک همسری بوده‌اند، وجود دارد. اما تنها تعداد بسیار محدودی از آنها توانسته‌اند از همسرانشان جدا شوند و استراتژی غالب در برابر این پدیده، سازگاری، سکوت و پذیرش وضعیت است.

پیامدها

پیامدها، نتایج مشخصی است که پس از وقوع یک وضعیت یا پدیده و یا در حین آن روی می‌دهد. ازدواج در سنین پایین، هنگامی که کودک به لحاظ جسمی و روانی آمادگی ازدواج ندارد، می‌تواند آسیب‌های متعددی بر سلامت این دختران باقی بگذارد. این تأثیرات شامل طیف وسیع و به هم پیوسته‌ای است که در این قسمت در چند بعد به آن پرداخته شده است.

کودک مادری و بارداری زود هنگام

نتایج مصاحبه با مشارکت کنندگان حاکی از این است که آنها حداقل در سال‌های اولیه ازدواج، قادر به مذاکره درباره امور جنسی و استفاده از وسایل پیشگیری از بارداری با همسر خود نبوده‌اند. بنابراین علاوه بر آسیب‌های جسمی در جریان رابطه جنسی که شامل عفونت، خون ریزی و بیماری‌های مقاربتی است، با بارداری زود هنگام و سقط جنین روبه رو شده‌اند. نتایج مطالعه سانی یایا و همکاران در ۲۰۱۹ نیز نشان می‌دهد که ازدواج در کودکی با تجربه بارداری زود هنگام و خطر سقط جنین همراه است. دخترانی که در سنین کودکی ازدواج می‌کنند، بیش از کسانی که در بزرگ سالی ازدواج می‌کنند، درگیر بیماری‌های مقاربتی و مشکلات جسمی ناشی از زایمان‌های مکرر می‌شوند (Sanni Yaya et al, 2019: 8).

نرگس ۳۵ ساله که در ۱۴ سالگی ازدواج کرده بود، درباره این مسئله می‌گوید: «هیچ اطلاعاتی از روابط جنسی و پیشگیری نداشتیم بخاطر همین چندبار ناخواسته باردار شدم و شوهرم مجبورم می‌کرد بچه رو سقط کنم».

سارا ۲۷ ساله می‌گوید: «زایمان در سن پایین مشکلات فراوانی به لحاظ جسمی و روانی به من وارد کرد». سارا ۲۷ ساله می‌گوید: «از پس نقش و وظایف مادری برنمی‌آدمم و به همین خاطر مورد آزار کلامی خانواده همسرم قرار می‌گرفتم». سارا ۲۷ ساله می‌گوید: «هر مشکلی که برای بچه‌هایم پیش می‌آمد حتی اگر تقصیر نداشتیم من متهم اصلی بودم و بابت آن محاکمه و بازخواست میشدم».

فاطمه ۳۴ ساله می‌گوید: «زایمان در ۱۴ سالگی باعث شده مشکلات زنانگی و جسمی زیادی داشته باشم». سارا ۲۹ ساله می‌گوید: «شرایط جسمی ضعیف و جثه کوچک باعث شد زایمان بسیار سختی داشته باشم». سارا ۲۹ ساله می‌گوید: «بعد از زایمان افتادگی رحم پیدا کردم و دچار کمردردهای شدیدی میشم». مریم ۳۹ ساله می‌گوید: «زایمان در سن پایین، تغذیه نامناسب و کار سنگین در خانه‌های مردم باعث آسیب‌های جسمی زیادی از جمله دیسک کمر و گردن و آرتروز شد». مریم ۳۹ ساله می‌گوید: «من دو بار تجربه بارداری و زایمان را دارم، یکی در ۱۴ سالگی و دیگری در ۱۶ سالگی». مریم ۳۹ ساله می‌گوید: «به علت سن کم و شرایط فیزیکی و جثه کوچک بارداری و زایمان سختی را تجربه کردم. ضمن آن که تغذیه مناسبی هم نداشتم».

در واقع یکی از علل این مسئله می‌تواند این باشد که بسیاری از دختران، آگاهی و اطلاعات کافی از وسایل پیشگیری و همچنین دانش جنسی کافی در این زمینه ندارند. همچنین به دلیل ترس و ناآگاهی ممکن است از برقراری رابطه جنسی امتناع کنند که در این صورت ممکن است تحت فشار اطرافیان و تحت تأثیر دخالت آنها در معرض رابطه جنسی قرار گیرند. همان طور که ندا ۲۳ ساله نیز در این زمینه بیان می‌کند: «در ازدواج اولم به علت سن کم عدم تمکین داشتم و در کنار مادر همسرم می‌خوابیدم، به مدت یک سال. به همین علت از جانب همسرم مدام تهدید میشدم و کتک می‌خوردم. اما با وساطت‌های پدرم دوباره به زندگی برمیگشتم».

خشونت خانگی

بعد دیگری از مسئله ازدواج کودکان، خشونت خانگی و رفتار خشونت آمیز و سلطه‌گرایی یک عضو یا اعضای دیگر همان خانواده است. قربانی اصلی خشونت خانگی اغلب زنان و کودکان هستند. نتایج یافته‌های پژوهشی تنکونگ که در سال ۲۰۱۹ صورت گرفته، حاکی از آن بود که ازدواج کودکان، حقوق آنها را به صورت گسترده‌ای نقض می‌کند و علاوه بر این، آنها را در معرض خشونت‌های مختلفی قرار می‌دهد که عمدتاً توسط همسر یا افراد خانواده همسر بر آنها اعمال می‌شود. همچنین روند خشونت تنها محدود به ابتدای زندگی مشترک نیست، بلکه زندگی آنها را در بزرگ سالی تحت الشعاع قرار می‌دهد. بنابراین بین ازدواج کودکان و انواع خشونت‌های جسمی، جنسی و عاطفی، ارتباط قوی وجود دارد مشارکت‌کنندگان پژوهش حاضر، ابعاد مختلف خشونت را تجربه کرده بودند. ندا ۲۳ ساله می‌گوید: «در ازدواج اولم به علت سن کم توان اداره زندگی و انجام امور منزل را نداشتم و مرتب از همسرم یا مادرش بخاطر غذا و نظافت منزل کتک خورده یا تحقیر می‌شدم».

فاطمه ۳۴ ساله می‌گوید: «همسر دست به زن دارم. از شب عروسی کتک خوردم تا حالا». نرگس ۳۵ ساله می‌گوید: «توی همون حینم که باردار بودم بارها منو کتک میزد». نرگس ۳۵ ساله می‌گوید: «وقتی مادرم متوجه می‌شد که جاهایی از بدنم کبود هستش و سیاه شده ولی خب من مقاومت می‌کردم به روی خودم نمی‌اوردم. اما خانواده‌ام متوجه می‌شدند».

کودک همسران بیشتر در معرض خشونت همسر و یا خانواده همسرشان قرار می‌گیرند. این مسئله زمانی تشدید می‌شود که کودک همسران به دلیل هنجارهای اجتماعی مردسالار و سطح تحصیلات پایین و وابستگی اقتصادی، از استقلال کمتری در خانواده برخوردار باشند. بنابراین این کودک همسران بیشتر در موضع ضعف و بهره‌کشی قرار می‌گیرند. علاوه بر این آنها ممکن است پس از تجربه خشونت و سرکوب عاطفی، کودکان و فرزندان خود را مورد خشونت قرار دهند. بنابراین تجربه خشونت صرفاً محدود به خود این کودک همسران نیست، بلکه می‌تواند سلامت فرزندان را نیز تحت تأثیر قرار دهد. فاطمه ۳۴ ساله، مشارکت‌کننده دیگر پژوهش نیز بیان می‌کند: «حتی دخترانم را به هر دلیلی کتک می‌زنه. این مرد قلب نداره».

بازماندگی تحصیلی

بازماندگی تحصیلی، یکی از پیامدهای مهم ازدواج کودکان است. ازدواج در کودکی، فرصت حضور در مدرسه، کسب مهارت‌های زندگی، پیشرفت اجتماعی و اقتصادی را از آنها می‌گیرد (Bhowmik, 2021: 10). مشارکت‌کنندگان اغلب با افسوس و ناراحتی، تجربه از دست دادن فرصت تحصیلی خود را بیان می‌کردند.

در این بین، اشاره به صحبت‌های سارا ۲۷ ساله که در ۱۵ سالگی ازدواج کرده بود، گویای این مطلب است: «داشتن دو فرزند خردسال و وظایف خانه داری به من عملاً امکان ادامه تحصیل را نمیداد که بابت آن خیلی سرشکسته و ناامید بودم».

علاوه بر این بازماندگی از تحصیل باعث می‌شود که آنها فضای مدرسه را که فضایی برای بهبود مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی است، از دست بدهند. آنها پس از آن به محیطی منتقل می‌شوند که در آن از خانواده و دوستان صمیمی خود جدا شده و مجبور به انطباق خود با نقش‌های جدیدی شوند که برای مدیریت آنها، آموزش کافی و آمادگی لازم را ندارد.

مرجان ۳۶ ساله نیز از دیگر افرادی بود که بعد از ازدواج، فرصت تحصیلی خود را از دست داده بود. او در این باره می‌گوید: «دیگه نتونستم درس بخونم نه شرایط اجازه می‌داد نه مدرسه اجازه می‌داد ه دختر متاهل توی کلاس باشه».

مرجان ۳۶ ساله می‌گوید: «پسرم نمیدونه که من دیپلم هم ندارم و واقعا خجالت می‌کشم».

فاطمه ۳۴ ساله می‌گوید: «از مدرسه بخاطر تاهل اخراج شدم و امکان ادامه تحصیل را از دست دادم با وجودی که به تحصیل خیلی علاقه داشتم و هنوز حسرت آن را دارم و تلاش میکنم برای دو دخترم اینگونه اتفاق نیفتد».

انزوای اجتماعی و افسردگی مفرط

انزوای اجتماعی به معنای فقدان رابطه با خانواده و دوستان (در سطح خرد) و جامعه (در سطح کلان) است. انزوای اجتماعی، افراد را از مشارکت غیر رسمی در جامعه محروم می‌سازد؛ مبادله اجتماعی و وابستگی اجتماعی را کاهش می‌دهد. انزوای اجتماعی موجب تضعیف روابط اجتماعی و مشارکت در زندگی اجتماعی می‌شود. این محدودیت احساس انزوا، عجز و یأس اجتماعی را تقویت می‌کند. فقدان تعاملات و ضعف شبکه اجتماعی بر عملکرد و بهزیستی افراد و پیوستگی اجتماعی درون جامعه تأثیر منفی می‌گذارد. فقدان روابط مؤثر، تهدیدی جدی برای رفاه و سلامت افراد است. افرادی که شبکه اجتماعی و روابط معنادار با سایرین ندارند، اغلب به مشکلات خطرناکی از قبیل اختلالات روانی، افسردگی و عزت نفس پایین دچار می‌شوند (سلامتیان و خلیلی، ۱۳۹۹: ۷۸).

در زندگی مشترک آنگونه که تجربه مشارکت‌گندگان پژوهش و همچنین حضور محقق در میدان مورد مطالعه نشان می‌دهد، مردان و عمدتاً همسران این زنان در تعیین سرنوشت و نقش آنها و همچنین ارتباطات اجتماعی آنها، نقش محوری ایفا می‌کنند. بنابراین آنها زمانی می‌توانند در سطح اجتماعی، حضور فعالی داشته باشند که همسرشان، موافقت لازم را داشته باشد.

ندا ۲۳ ساله که در ۱۳ سالگی ازدواج کرده بود، می‌گفت: «سال‌ها از ترس قضاوت شدن از ارتباط با دوستان و آشنایان محروم بودم و حتی اجازه‌ی کار کردن هم نداشتم. من همیشه عاشق ارتباط و هم صحبتی با دیگران بودم».

فاطمه ۳۴ ساله می‌گوید: «خیلی روی روابط با دوستانم حساسه. یادمه شب عروسیمون بخاطر تماس تلفنی دوستم سیلی خوردم و هنوز هم نمیزاره با هیچ کس ارتباط داشته باشم. میگه دوستات از راه به درت میکنن».

نرگس ۳۵ ساله می‌گوید: «دوست آنچنانی ندارم و بزرگترین مشکلم همین افسردگی‌ام هست که برای من پیش اومد و همچنان تبعاتش هم با من هستش».

نرگس ۳۵ ساله می‌گوید: «اون موقعه‌ها چندتا دوست داشتم توی مدرسه، مدرسه هم که نداشت برم و ارتباطم با دوستام هم خیلی کم شد دیگه اونا رو ندیدم».

مریم ۲۱ ساله می‌گوید: «وسواس فکری و ناامیدی و بی انگیزگی باعث شده ارتباطم رو با همه قطع کنم و عملاً تبدیل به یه آدم تنها بشم».

مریم ۲۱ ساله می‌گوید: «حس می‌کنم هیچ کسی رو توی این دنیا ندارم و هیچ کسی نمیتونه به من کمکی کنه. من محکومم که تا آخر عمر زجر بکشم».

زمانی که این دختران در راستای منافع خانوادگی مجبور به ازدواج می‌شوند، باید از محیط خانوادگی خود جدا شوند. با توجه به اینکه آنها هنوز کودک هستند، حق کودکی آنها تضییع می‌شود. تجربه جدایی آنها از خانواده و دوستانشان دشوار است؛ تجربه‌ای که حاکی از احساس تنهایی و انزوای اجتماعی است.

نرگس ۳۵ ساله که در ۱۴ سالگی ازدواج کرده بود، در این باره می‌گوید: «ما توی شیراز زندگی می‌کردیم گفتم که هم محلی ما بودند بعد از ازدواج منو برد مشهد یعنی رفتیم مشهد زندگی کردیم بخاطر شرایط کاریش و دخترمم توی همون مشهد به دنیا اومد و اونجا متولد شد و من واقعا تنها بودم چون خانواده‌ام شیراز بودند و خب نه تنها حالم بهتر نشد با به دنیا اومدن دخترم بلکه بدتر هم شد».

سارا ۲۹ ساله می‌گوید: «نه میتونستم برگردم فیروزآباد پیش مادرم و نه کوار پیش دخترم بمونم. مجبور شدم برای کار پیام شیراز».

بازتولید چرخه فقر

چرخه فقر اغلب به دام و تله توسعه معروف است. در این حالت، چرخه فقر به مجموعه‌ای از وقایع اطلاق می‌شود که به واسطه فقر، از نقطه‌ای شروع می‌شود و به صورت بین نسلی در میان افراد ادامه می‌یابد. دخترانی که در مناطق حاشیه‌ای و فضای زیستی فقرزده زندگی می‌کنند، به صورت متمادی گرفتار مصائب فقر هستند (نیازی و دیگران، ۱۳۹۶: ۱۷۲). فقدان سرمایه اجتماعی و فرهنگی لازم، برون رفت از این چرخه را غیر ممکن می‌سازد. این وضعیت وقتی تشدید می‌شود که اغلب این دختران درگیر با فقر، منابع لازم از جمله سرمایه مالی، تحصیلی یا ارتباطات اجتماعی لازم را برای خروج از چرخه فقر ندارند.

سارا ۲۹ ساله که در ۱۵ سالگی ازدواج کرده، وضعیت خود را اینگونه شرح می‌دهد: «حالا بعد از ۹ سال از طلاقم پرستار یک پیرزن ۹۴ ساله شدم اما هنوز هم نمیتونم دخترم رو که حالا ۱۲ سالشه و توی سن بلوغه بیارم پیش خودم».

مریم ۲۱ ساله می‌گوید: «شرایط مالی ما از روز اول بد بود و خیلی تحت فشار بودیم».

مریم ۲۱ ساله می‌گوید: «گاهی تا مدت‌ها طعم گوشت و مرغ و میوه را نمی‌چشیدیم و حتی بعضی روزها گرسنه می‌ماندیم».

مریم ۳۹ ساله می‌گوید: «اکثر درآمد او صرف خرید مواد و اعتیادش میشد، به همین خاطر روز به روز شرایط مالی سخت تری پیدا می‌کردیم تا جایی که گاهی برای تامین هزینه‌ها مجبور میشدم بدون اطلاع همسرم حتی در خانه دیگران کار کنم».

نرگس ۳۵ ساله می‌گوید: «یکی از آسیب‌هایی که بعد از طلاق به من رسید این که خیلی از لحاظ مالی پس رفت کردم».

به عبارت دیگر فقر مانع از آن می‌شود که این دختران به منابع اقتصادی و اجتماعی دسترسی داشته باشند. تداوم نسلی فقر در بین این افراد، آنها را در چرخه‌ای قرار می‌دهد که برون رفت از آن به راحتی ممکن نیست. در چنین شرایطی، این افراد دچار احساس بی‌قدرتی، پوچی و جامعه‌گریزی می‌شوند که آنها را بیش از پیش در موقعیت حاشیه‌ای از اجتماع و فقر قرار می‌دهد.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

پژوهش حاضر با اتکا بر تجزیه و تحلیل معانی متفاوتی است که از تحلیل مصاحبه‌های مشارکت‌کنندگان پژوهش به عنوان یک مسئله اجتماعی مطرح می‌شود. برای پی بردن به دلایل و زمینه‌های ازدواج زودهنگام دختران در شهر شیراز، به عوامل علی و معانی که سوژه‌ها برای کنش‌های خود قائل هستند، پرداخته می‌شود. این پژوهش با رویکرد کیفی، گروهی از دختران جوان را انتخاب کرده که در کودکی ازدواج کرده‌اند.

کودک‌همسری در شیراز، مسئله‌ای است ریشه دار که علی‌رغم نبود آمارهای قابل اطمینان در این باره، به نظر می‌رسد که در حد متوسط از سایر نقاط کشور جریان دارد. در این باره می‌توان استدلال کرد که وجود و استمرار این مسئله، علاوه بر آنکه ریشه در باورهای سنتی دارد، ساختار اجتماعی، الگوهای تقسیم کار اجتماعی، عوامل فرهنگی و جغرافیایی دیگری هم در آن دخیل هستند.

پدیده‌ای که جریان مصاحبه‌ها و برساخت معنایی آنها نشان می‌دهد که در میدان مطالعه چه چیزی در جریان است. این مفهوم، فرایندی است که ابعاد مختلف فقر و تبعیض را در ارتباط با ازدواج دختران نشان می‌دهد. مقوله‌های استخراجی تحقیق، به پدیده‌های ثابت و وقایعی جدا از هم اشاره ندارند؛ بلکه همه آنها به رویه‌هایی اشاره دارند که نوعی امتداد اجتماعی دارند. برای درک این وقایع به تأمل نظری نیاز است؛ یعنی باید بتوان به مدل یا مفاهیم و مقوله‌هایی رسید که قادر باشند کثرت این پدیده (کودک‌همسری) را در میدان تحقیق با نوعی مفصل‌بندی مفهومی وحدت بخشند. مقوله‌ای که یک سر آن جامعه و امر اجتماعی است که در قالب رویه‌های تقسیم کار نابرابر اجتماعی، فقر فرهنگی، اقتصاد بسته محلی و فقر شهری عمل می‌کند و سر دیگر آن، عوامل فرهنگی است که همان معناهای بازتولیدشده تاریخی هستند و در پوشش آداب و رسوم جامعه محلی عمل می‌کنند. فقر اقتصادی، یکی از شرایط علی ازدواج کودکان اشاره شده در مدل پارادایمی محسوب می‌شود. رابطه بین فقر و ازدواج کودکان در بسیاری از مطالعات مورد توجه قرار گرفته است. فقر اقتصادی، مکانیسمی است که تصمیم زنان را برای ازدواج در سنین پایین تحت تأثیر قرار می‌دهد.

فتوسی و همکاران (۲۰۲۱) در پژوهشی که در یازده کشور غرب آفریقا انجام داده‌اند، نشان داده‌اند که تقریباً در همه کشورهای، وضعیت اقتصادی ضعیف خانواده‌ها با ازدواج دختران، ارتباط مستقیم دارد. با وجود این، ازدواج‌هایی که در کودکی رخ می‌دهد، تنها ناشی از فقر اقتصادی نیست. فقر فرهنگی و آموزشی خانواده‌ها و دختران در میدان تحقیق، یکی از شرایط علی این ازدواج‌هاست.

نتایج مطالعات پاول و همکاران (۲۰۲۰)، افوبرا و همکاران (۲۰۱۹) نیز در همین راستا اهمیت هنجارهای اجتماعی - فرهنگی و نابرابری‌های جنسیتی را در ارتباط با ازدواج کودکان نشان می‌دهد. اما نکته متمایز در پژوهش حاضر، توجه به گستره و ابعاد دیگر فقر مانند فقر فرهنگی در ارتباط با ازدواج کودکان است. فقر در پژوهش‌های دیگر، بیشتر به لحاظ درآمدی و معیشتی مورد توجه قرار گرفته است. تحلیل داده‌ها مشخص کرد که نوزاد دختری که در شیراز، به ویژه در مناطق حاشیه‌ای و محروم آن به دنیا می‌آید، به طور بالقوه مستعد ازدواج زودهنگام و

اجباری است. به این معنی که او درون ساختارهای از پیش تعیین شده‌ای متولد می‌شود که هیچ دخالتی در وضع کردن قواعد و سازوکارهای آن ندارد. ساختارهایی که پیشاپیش دایره امکان‌های او برای ازدواج، سن و سال مناسب آن، نوع آن و وظایف او را تعیین کرده‌اند. سازوکارهای نهادی دست اندرکار چنین ستمی، در مرحله اول، نظام خویشاوندی و خانواده است که خود به شدت متأثر از نظام اقتصادی حاکم بر معیشت مردم منطقه است. از آنجایی که تقسیم کار اجتماعی هنوز به طور کامل شهری نشده و هنوز هم امرار معاش تحت تأثیر روابط و مناسبات گروه‌های شبه طایفه‌ای است، ازدواج و همسرگزینی دختران هم تحت تأثیر چنین سازوکارهایی است. شرایط اقتصادی خانواده‌ها در چنین نظام محلی اقتصادی عملاً شرایطی را ایجاد می‌کند که فرزندان خانواده و به ویژه دختران، بیشتر در نقش ابزاری برای حفظ کلیت نظام خویشاوندی در نظر گرفته شوند.

یکی دیگر از شرایط علی در پژوهش حاضر، شرایط نابسامان خانوادگی است. شرایط نابسامان خانواده، اعتیاد و درگیری‌ها و آسیب‌های ناشی از آن نیز از جمله مهم ترین زمینه‌هایی بوده که انگیزه‌ای برای تمایل دختران به ترک کردن خانه پدری به وجود آورده است. از طرفی دیگر در ساختار خانواده‌های سنتی مرد-پدرسالار به دلیل موقعیت فرادست مردان، سرنوشت دختران به گونه‌ای تحت تأثیر انتخاب مردان خانواده قرار می‌گیرد. بنابراین تبعیض جنسیتی، یکی دیگری از شرایط علی پژوهش حاضر است که نشان می‌دهد موقعیت نابرابر دختران در مقابل پسران، آنها را مستعد ازدواج زودهنگام می‌سازد.

نتایج مطالعات نشان می‌دهد که ازدواج کودکان، حقوق آنها را به صورت گسترده‌ای نقض کرده، علاوه بر این، آنها را در معرض خشونت‌های جسمی، جنسی و عاطفی مختلفی قرار می‌دهد. تنکونگ (۲۰۱۹)، کامیلا و رزا، بر این باورند که فقر و سطح تحصیلات پایین کودک همسران باعث می‌شود که علاوه بر ناتوانی در کسب موقعیت مناسب در خانواده از مشارکت در سطح اجتماعی نیز ناتوان بمانند. انزوای اجتماعی و افسردگی مفرط از دیگر پیامدهای ازدواج کودکان است. انزوای اجتماعی موجب تضعیف روابط اجتماعی و مشارکت در زندگی اجتماعی شده و این محدودیت، احساس انزوا و افسردگی را تقویت می‌کند. عدم مشارکت اجتماعی و محرومیت‌های اقتصادی و فرهنگی، این کودک دختران را در چرخه‌ای از فقر قرار می‌دهد؛ چرخه‌ای که به دام و تله توسعه معروف است.

پیشنهادها

برای تعدیل سن ازدواج و کاهش پیامدهای منفی آن، باید برنامه‌های جامع آگاه‌سازی و نقد مسائل اجتماعی جوانان ایجاد شود که شامل مشارکت متخصصان و جوانان با دیدگاه‌های مختلف باشد. این برنامه‌ها باید ریشه‌ها و معانی ازدواج را به زوجین و والدین آنها آموزش دهند تا از تبعات کودک‌همسری آگاه شوند. تولید فیلم‌ها و مستندهای آموزشی مانند فیلم کوتاه "۱۰۴۱" نیز می‌تواند اثرات ازدواج زودرس را نشان دهد. همچنین، برنامه‌های تلویزیونی با محتوای خانواده سالم و نقش آن، می‌تواند اثرات منفی ازدواج زودرس را کاهش دهند. نظرسنجی از جوانان و استفاده از پیشنهادات آنها برای بهبود برنامه‌های رسانه‌ای و کاهش توجه به برنامه‌های ماهواره‌ای نیز ضروری است. استفاده از فضات زن در تصمیم‌گیری‌های مربوط به ازدواج زیر سن قانونی و انجام مطالعات تطبیقی برای بررسی مسائل اجتماعی در ساختارهای مختلف نیز پیشنهاد می‌شود.

منابع

۱. ازکیا، مصطفی و دیگران. (۱۳۹۶). روش‌های پژوهشی کیفی از نظریه تا عمل. تهران: کیهان.
۲. مسعودی نیا، زهرا؛ بانکی پورفرد، امیرحسین؛ و قلی زاده، آذر. (۱۳۹۴). مطالعه کیفی تجارب مردان و زنان طلاق گرفته از عوامل فرهنگی زمینه‌ساز طلاق. جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۶(۱)، ۳۹-۳۹. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.20085745.1394.26.1.3.764-39>.
۳. جدیری، جعفر؛ جان بزرگی، مسعود؛ رسول زاده طباطبائی، سید کاظم. (۱۳۸۸). بررسی رابطه رضامندی زناشویی (بر اساس معیارهای دینی) با عوامل جمعیت‌شناختی؛ تحصیلات، طول مدت ازدواج، سن ازدواج و تفاوت سنی. فصلنامه روانشناسی و دین، ۲(۵)، ۴۹-۸۴.
۴. جنادله، علی؛ رهنما، مریم. (۱۳۹۸). خانواده متعارف ایرانی: تحولات نسلی و چالش‌های پیش رو (براساس تحلیل ثانویه داده‌های ملی). مجموعه مقالات همایش آینده پژوهی مسایل خانواده در ایران (جلد اول)، ۲۷۵-۳۰۵. تهران: انتشارات مرکز تحقیقات استراتژیک.
۵. روشن، رسول؛ علینقی، علیرضا؛ طاولی، آزاد. (۱۳۸۹). بررسی اثربخشی زوج‌درمانی بر خود نظم‌بخشی بر کاهش تعارض زناشویی. فصلنامه مطالعات روانشناسی بالینی، شماره ۱، ۳۵-۴۸.
۶. سلامتیان، درنا؛ خلیلی، مسعود. (۱۳۹۹). تحلیل رابطه بین احساس امنیت اجتماعی و انزوای اجتماعی: مورد مطالعه دانشجویان دانشگاه شیراز. مطالعات جامعه‌شناسی، ۱۳(۴۶)، ۷۱-۹۱.

۷. طاهری، بنیامین. (۱۴۰۰). کودک همسری در نظام بین‌المللی. چهارمین کنفرانس بین‌المللی حقوق و علوم قضایی، تهران.
۸. غیائی، پروین؛ معین، لادن؛ روستا، لهراسب. (۱۳۸۹). بررسی علل اجتماعی گرایش به طلاق در بین زنان مراجعه کننده به دادگاه خانواده شیراز. فصلنامه زن و جامعه، ۳، ۱۴-۷۷.
۹. فرهنگ، مهناز؛ دانافر، فاطمه؛ پورابراهیم آبادی، محبوبه. (۱۳۹۹). واکاوی تجارب زناشویی کودک همسری: درهم‌آمیختگی عاطفی - فکری و بی‌قدرتی. پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۹(۱۷)، ۱۱۵-۱۴۵. doi: 10.22084/csr.2021.22142.1833
۱۰. لامعلیان، فهیمه؛ احمدی، احمد؛ باغبان، ایران. (۱۳۸۷). کیفیت زندگی زناشویی. فصلنامه تازه‌های روان‌درمانی، ۴۹ و ۵۰، ۷۳-۵۹.
۱۱. الله یاری، معصومه؛ غلامرضایی، هادی. (۱۴۰۰). علل رواج کودک همسری در استان سیستان و بلوچستان. سومین کنفرانس بین‌المللی علوم تربیتی، روانشناسی، مشاوره، آموزش و پژوهش، تهران.
۱۲. نیازی، محسن؛ عشایری، طاها؛ سعادت، موسی؛ منتظری خوش، حسن؛ عمرانی نژاد، فاطمه. (۱۳۹۶). تبیین جامعه‌شناختی فرهنگ فقر روستایی: مطالعه‌ای در باب روستاهای استان اردبیل. مسائل اجتماعی ایران، ۸(۱)، ۱۶۷-۱۸۸. <http://dorl.net/dor/20.1001.1.24766933.1396.8.1.7.5>
13. Amato, P. R., Booth, A., Johnson, D. R., & Rogers, S. J. (2008). *Alone together: How marriage in America is changing*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
14. UN Women. (2005). *Definition of forced and child marriage*.
15. Abdul, A. A. K. (2022). Experience of childhood abuse and marital relationships: A qualitative perspective of victims and professionals from Pakistan. *International Journal of Special Education*, 37(3), January 2022.
16. Smith, M. C., & DeFrates-Densch, N. (Eds.). (2008). *Handbook of research on adult learning and development*. Routledge.
17. Waite, L. J. (2009). Marriage. In *Encyclopedia of the life course and human development*. Boston: Gale Cengage.
18. Lamanna, M. A., & Riedmann, A. (2006). *Marriages & families: Making choices in a diverse society*. Cengage Learning.
19. Lewis, A. (1974). *Children of Sanchez*. (H. Kamrani, Trans.). Tehran: Hermes. (Original work published 1961)